Öykü Ağacı'nda Öykü Dili*

"Öykümün doğasını derin sular üzerine kurdum,
kulaçlayarak yol alıyorum…
öykü incimi arıyorum."

Felsefede, edebiyat ve sanatta, idealizm, realizm, natüralizm, rasyonalizm, spiritüalizm gibi, yüzlerce yıldan beri insanın ruhsal ve düşünsel tutum ve eğilimlerini yansıtan akımlar vardır. Bu akımlar kimi özellikleriyle birbirlerinin yanında, kimi özellikleriyle birbirlerinin karşısında yer alırlar. Aslına bakılırsa, her "izm" bir başka "izm" karşısında varlık kazanır, her akım bir başka akıma tepki olarak doğar. İdealizm, rasyonalizm, realizm, romantizm, egzistansiyalizm gibi akımlar özneyi, öznedeki yetileri öne çıkaran akımlar olduğu gibi materyalizm, realizm, empirizm natüralizm, pozitivizm gibi nesneyi öne çıkaran akımlar da vardır. Felsefe, sanat ve edebiyat, başlıca bu iki nokta arasında tutum belirlerler; kimisi özne, kimisi nesne merkezli bir yönelim içine girerler. İdealizm, "ide"den, "fikir"den, türemekle "özne"yi, "ben"i, "bilinci" öne çıkaran bir akımdır. Bu özelliği ile rasyonalizmle, spiritüalizmle, romantizmle, entüisyonizmle ilgisi vardır.

Çağımız, söylemler kadar söylem biçimlerinin, düşünceler kadar düşünme tarzlarının da öne çıktığı bir çağ olmuştur. Pek çok düşünür söylem üzerine söylemler üretmiş; edebiyatta, sanatta, felsefede yeni yönelimler ortaya çıkmıştır. Bu da sanatçıları, edebiyatçıları, filozofları kendi söylem biçimleri üzerine düşünmeye sevk etmiştir.

Çağdaş Türk öykücülüğünün emektar isimlerinden Ali Haydar Haksal da kendi öyküsünü inşa sürecinde gösterdiği özgün çaba ve anlayışı, "öykü ağacı" imgesiyle dile getirir. "Öykü Ağacı", Haksal'ın *Yedi İklim*'de yayımlanan genel anlamda öykü, özel anlamda kendi öykü anlayışını yansıtan notlarından oluşur: Öykü nedir, öykü dili nasıl olmalıdır; öykü ve yaşam, öykü ve okuyucu bağlantısı gibi konular üzerinde durur, öykü ile ilgili önemli konulara değinir, bu şekilde kendi öykü yazarlığına kuramsal bir temel kazandırmaya çalışır. *Öykü Ağacı*, kuramsal temelli bir çalışma olmasına karşın, yine de kavramsal bir anlatımla ortaya çıkmaz; Haksal, söylemek istediğini düz bir anlatımla vermez; anlamı metaforlara, mecazlara emanet eder. Bu yönüyle *Öykü Ağacı*, art arda gelen mecazlar örgüsü gibidir. Mecaz demek, dolaylı olarak bir şey söylemek olduğu kadar anlamın okuyucuya, okuyucunun yorumuna da emanet edilmesi, başka deyişle okuyucudaki anlamın da harekete geçirilmesi demektir.

Öykü Ağacı biçimsel açıdan olmasa da içerik olarak felsefi, düşünsel bir nitelik de taşımaktadır. Bunun yanında öykücülük tarihimize ilişkin değinilere de yer verir, yerli ve yabancı öykü geleneği üzerinde de durur; ama genel anlamda Haksal'ın kendi öykü anlayışını, Haksal'ın dünyasında teorik ve pratik karşılıkları olan yaklaşımın öykü geleneği içindeki konumunu anlatır. *Öykü Ağacı*'nı okurken, felsefi bir çağrışımı olmasına karşın, idealizme telmihle, nedense hep "ideal öykü dili" diye bir niteleme aklıma geldi; zira onda sık sık "idealistik" özelliklerle karşılaştım. Bu adlandırmanın biraz sanatsal, biraz şiirsel, biraz estetik, biraz felsefi, biraz da dini-ahlaki bir çağrışımı var; ama *Öykü Ağacı*'nda bunların hepsi birden var.

---

* Taşdelen, V. (2011). Öykü Ağacı'nda İdeal Öykü Dili, *Yedi İklim*, 250, ss. 71-79.

1. İdeal Öykü Dili

"Toprağım verimli, ruhum özgür, doğam sonsuz, oksijenim,
güneşim bol ve temiz, katışıksız ruh halimleyim.
Ağacımın damarları toprakta derinleşiyor, dallarım sürekli filiz veriyor."

Öncelikle söylemek gerekir ki, Haksal, "öykü" ve "hikâye"ye arasında ayrım yapar; onların aynı şey olduğunu düşünmez. Hikâye derken mesnevilerde ve diğer anlatı biçimlerinde ortaya çıkan çoğu kez bir etik ve pratik değeri amaçlayan "öğüt"e yönelik hikâye etme biçimini; "öykü"den ise edebiyatın bir türü olarak modern öyküyü anlar. Hikâyede anonim temaların yeniden yorumlanması söz konusudur. Öyküde ise öykücünün şekil verdiği bir kurgu söz konusudur. O, elindeki kütleye en güzel, en özgün şekli vermeye çalışan heykeltıraş gibidir. Öykücü, malzeme olarak sözcükleri kullanır; sözcüklere hayat verir, onlarla kendi sarayını inşa eder. Öykücü, söz ustasıdır, sözcüklere can veren kişidir. Bir benlik olarak dile sanatsal bir form kazandıran, onu güzelleştiren, yoğuran sanatçı, sadece yazıyı oluşturan kişi değil aynı zamanda yazdığı yazı tarafından oluşturulan kişidir de. Bu nedenle sanki kendi elleriyle kendi sanatçı kişiliğini yontuyor gibidir.

Haksal, öykünün akışını, suyun akışı, rüzgârın esişi, yağmurun yağışı gibi doğal olaylarla açıklar. Buna bakarak, onun öykü anlayışındaki en önemli öğelerden birinin "tabiî boyut" olduğunu söyleyebiliriz. Bu doğallığı daha çok, "akış", "insicam", ve "içtenlik" gibi kavramlarla açıklayabiliriz. Söz gelimi akış içinde zorlama yoktur. Olaylar, diyaloglar doğal bir ritme sahiptir; öykünün dünyası içtenlikli bir dünyadır. Bu ele avuca sığmaz, tutulmaz, dokunulmaz bir akıştır. Öykücünün öyküsünü inşa etmesi, mimarın eserlerini inşa etmesi gibidir: taş taş, tuğla tuğla, sözcük sözcük, cümle cümle, öykü sarayı vücut bulur. Burada, sadece bir eser vücuda gelmez; eser vücuda gelirken yazarın dünyası ile eser kucaklaşır, yazarın duyguları ve özlemleri eserde cisimleşir. Sözcük sözcük, cümle cümle olmaktan çıkar; yazar sözcüklere kendisini öylesine katar, sesini sözcüklerin sesine öylesine yükler ki, öykü, yazardan okuyucuya doğru akan bir nehrin billur yansımalarına dönüşür. Mimar Sinan nasıl ki taşa toprağa kendi mührünü vurmuşsa, öykücü de işte öylece sözcüklere, cümlelere kendi damgasını vurur; onları bir anlam ve ruh bütünlüğü içinde bir araya getirir.

Haksal, "öykü dili"nden söz eder. Öykü dili, öyküyü öykü yapan öze işaret eder, "bir yazıyı öykü yapan şey nedir" sorusuna cevap verir. Peki, nedir öyküyü öykü yapan bu dil? Öncelikle konuşma dilinden ayrılmış bir dildir. Konuşma dili, "hazırlıksız" bir dildir; "anlıktır", "özensizdir", "öylesinedir", "sıradan"dır. Öykü dili ise böyle değildir; o, konuşma dilinden özeni, hazırlığı, tasarımı, bir amaca yönelişi, estetik değeri gibi özellikleriyle ayrılır. "Hazırlanmış", kurulmuş bir dildir, süzülmüş bir dildir, arı duru bir dildir. Sonuçta öykü dili, ustanın dili ve üslubu olarak ortaya çıkar. Bu yönüyle sıradan konuşmalardan ayrılır. Haksal'ın öykü dili üzerinde yaptığı vurgu, temelini Aristoteles'te bulan, "sanat güzelleştirilmiş dildir" anlayışıyla bağdaşır. Buna göre sanat varlığını, dili işleme ve güzelleştirme çabasında bulur.

Her sanat eseri, estetik bir değer olarak "güzel"i amaçlar; çağımızda ona "çirkin", "iğrenç", "dehşet verici" gibi çağdaş kategoriler eklenmiş olsa da "güzel" merkezi değerini hep korur. Haksal'ın öykü anlayışında da "güzel", merkezi bir değerdir; bu da öykü diline şiirsellik olarak yansır. "Güzel" değeri hem biçim hem de içerik açısından Haksal'ın öykü dilini tanımlar. Güzel armonidir, uyumdur, ölçüdür; estetik kurgu içinde her taşın kendi yerinde olmasıdır. Öykücü hangi taşı nereye koyacağını bilir, bu bilgi onda adeta bir içgüdü, bir refleks halinde bulunur; hangi taşın nerede olması gerektiğini sezer, anlar, takdir eder. "Güzeli görmenin ön koşulu güzeli aramadır. Güzel bir yapı için; bakan, gören, sezen ve anlayan bir bakış, bir ustalık gerekli. Bir yapı içinde hangi taş nereye oturur, usta olan bilir. Ustalar el ve ruh becerileriyle yapılarını kurarlar ya da ağaçlarını büyütürler." Göz, bu armoniyi gördüğünde, bu uyuma, ahenge, ölçüye, dengeye tanıklık ettiğinde, hayran olur, güzelde sükûnet bulur, dinlenir.

İmge, mecaz, ironi, tezat, telmih gibi söz sanatları ile varlık kazanan güzel değerini amaçlayan öykü dili, "görkemli" bir dildir; etkileyicidir, sanatsaldır; anlam ve çağrışım gücü zengin, şiirsel, etkileyici, büyüleyici ve hayranlık verici bir dildir. Bu etkileyicilik, içerik kadar, belki ondan da fazla biçimde, söyleyiş

tarzında ortaya çıkar. Bu nedenle Haksal'ın ideal öykü dili içerik kadar, söyleme biçimiyle de ideal olana yönelir. Dili güzelleştirme, öykücünün ustalığını denediği bir alandır. Dil ustalıkla, ustalık da dil ile denenir. Ama dilde olup biten bununla kalmaz, aynı zamanda sanatçılar, öykücüler de dil işçiliği ile, dile kazandırdıkları biçim ile, dili kullanma yöntemleri ile birbirlerinden ayrılırlar. Bu nedenle, her öykücünün öykü dilinin aynı olmasını beklememek gerekir. Onlar ustalıklarıyla dili konuşma dilinden ayırırlarken, aynı zamanda birbirleri karşısındaki farklarını da ortaya koyarlar; dili gündelik dilden ayırarak sanatsal bir biçime kavuşturmakla kalmazlar, aynı zamanda dili kullanma biçimiyle de birbirlerinden ayrılırlar. Bu anlamda usta, dile sanatsal bir form kazandırırken iki ayrım yapmış olur: öncelikle dili gündelik dilden, ikinci olarak da kendi öykü dilini diğer öykü dillerinden ayırmış, bu şekilde kendi özgün yanını gerçekleştirmiş olur.

Öykücü seçtiği sözcüklere kendi damgasını vurur; cümle kuruşunda, olayları algılayış ve tipleri kurgulayış biçiminde, kendi öykücü kişiliğini gerçekleştirir. Bu dil başkasını taklit eden, kurallarla belirlenmiş bir dil değildir; kuralları bozan, giderek kendi kendisinin kuralı haline gelen, yeni söyleyiş ve algılayış biçimleri deneyen, yenilikçi bir dildir. "Kuralı bozmak gerek, kendi kuralını koymak, hatta onu da yıkmak gerek. Öykü, kendi kabına sığmayan, hep kendi dışına doğru taşmak, yeni kanallar, yeni güzergâhlar belirlemek isteyen bir çabadır. Zira öykücü kendi sesini, kendi tarzını öyküsüne yansıtmak ister; bunu arzular. Bu nedenle "Kural koyucular", onun öyküsünde görünmez. Kurallara uymak için değil, kuralları bozmak, her an kendi kuralını var kılmak için yazdığını düşünür." Haksal'a göre bir öykücü, hazır konulmuş kurallara uymak yerine kendi kuralı haline gelebilmelidir. "Önüme konulmuş nokta ve virgülleri, kuralları ve çizgilerimi kendimce belirliyorum. Ah kuralcılar beni hiç anlamayacaklar. Onlar beni kendilerince yönlendirmeye ve yol aldırmaya çalışıyorlar. O zaman bana neden gereksinim duyulusun ki? Ben öyküyüm. Adım bu. Kuralı kendi ve sadece kendine olan bir öykü." Öykü dili özgün bir dildir. Öykü yazmak, özgün bir tutumu ve yazı biçimi gerektirir. Ancak bu özgün tutumu sergileyebilenler kalıcı ve sanat değeri olan öyküler yazabilirler. Bu da kurallara uygun bir yazı biçimiyle değil, kurallardan ayrılmakla ve özgün deyişler ortaya koyabilmekle gerçekleşir. Her öykücünün bu özgün tutumu göstermesi beklenemez; ancak yaratıcı yazarlar bunu gerçekleştirebilirler. Her öykücü kendi kuralın koyar, kendi özgün tutumunu yansıtır öyküsüne. Asıl olan bir taklitçi olmak değil, kendi dünyasından kendi dünyasının renklerini taşıyan öyküler çıkarabilmektir.

İdeal öykü dilinin özelliği, dış dünyanın bilinçte oluşturduğu akisler, bunun doğal sonucu olan iç monologlar, bilincin dıştan aldığı etki ve esinlerle kendi içinde kendi akışını oluşturmasıdır. Bilinç merkezli öyküleme biçiminin, sadece Haksal'ın teorik öykü yaklaşımıyla değil, onun öykü pratiği ile de ilintisi kurulabilir. Bilincin kendi içindeki akışı, benliğin açılımları, tabii ki hatıra ve yaşantıları, "an" içinde yoğunlaşan geçmiş ve gelecek, hatıra ve umut, öykünün derin dokusunu oluşturur. Dış dünyanın bilinçteki yansımaları öyküde billurlaşır, bir bakıma yeniden bilinç seviyesine çıkar, başka bilinçlere ulaşmaya hazır hale gelir.

Haksal, ideal öykü dilini, öykücünün doğuştan getirdiği yatkınlığa, öykü yazma eylemi ile öykü yaşama eylemi arasında kurduğu koşutluğa, birebir ilgiye de bağlar. İdeal öykü *ben*'in öyküsüdür, *ben*'in yazdığı öyküdür, içinde *ben* olan öyküdür. Haksal, "Eğer ben bensem, benin öyküsündeki diri ruhu korumalıyım. Ancak o zaman kendim olabiliyorum" der.

2. Ben'in Öyküsü

"Öykü, yaşamımın ilk keşfi bu.
Yaşlı bir ruhtan uzaklaşmam ve kendim olmam, ilk sezgim."

Haksal öykü anlayışını, sağlam bir temele dayandırmak ister; böyle bir gereksinim duyar. Bu temeli insan anlayışında, insana bakışında bulur. İnsan varlığı ruh ve beden, iç ve dış olmak üzere ikicil bir yapı gösterir. Onun bilinebilen yüzü dış, beden yönüdür. Bu, onun kimi yönleriyle sırrına erilemez bir "giz" olduğunu da gösterir. İnsan sanatın, felsefenin, edebiyatın, öykünün konusu; zira o kendi içinde farklılaşmakta, farklı durumlar ve ruh halleri ortaya koyabilmekte, hatta kimi durumda kendisi de kendisini

tam olarak algılayamamaktadır. İşte öykü, benin kendi üzerindeki görüşü, sezgisi ve anlatım denemesi olarak varlık kazanır. Temelini de insanın iç dünyasında bulur. Bu dünyada hiçbir şey apaçık değildir. Sanat ve öykü, bu belirsizlik içinde kendi köşkünü, kendi sarayını inşa eder. Bu yönüyle insandan çıkan ve yine insana dönen bir çaba olarak varlık kazanır.

"Ben", kimi zaman öykünün yazarı, kimi zaman kahramanı olarak, öykü içinde öykünün ince dokusunu oluşturur. Öykü benin kendisi ve başka benlerle olan ilişkisinde ortaya çıkar, benler arası ilişkide açılıma kavuşur. "Öykümün dudakları arasındaki öyküde ben varım. Ruhumdan acıyla kopardığım ve çimdiklediğim her sözcüğün, her ifadenin, her bütünün bir parçasında ben varım. Çünkü ben, beni yaşarken, ben başkasını yaşarken de beni yaşıyorum. Kendime konuk ettiğim bir başkasının benleştiği ve ondan çıkıp ben olduğu, ama gene de o olduğu bir ben." Haksal bu ifadeleriyle, öykünün dünyasında öykücünün nerede durduğuna işaret eder. Öykü, öykücünün dünyasıdır, ama okurun da dünyasıdır; yazar öyküde okuyucuya kendi dünyasını sunar öncelikle. Burada, öykücü öykünün neresinde durmalıdır sorusunun cevabı da vardır: Öykücü öykünün her yerindedir; kendi dışındaki bir konuyu değil, kendi konusunu, kendi meselesini öyküye yansıtır. Kuşkusuz bu, ben merkezli öykü anlayışının bir gereği, tezahürü olarak görülebilir. "Bir ağaca el dokundururken, ruhumun damarlarını okşuyorum ve orda kendimi seviyorum. Sevgilinin sesinden başlayan her sesin ruhumdan yansıyanıyla var olabiliyorum. Ben benden çıkıp bir başkası olmaya başladığım andan itibaren, yabancılık yolculuğundaki kompartımanda yerimi ayırtmış oluyorum. Orada bu sefer ben bir konuğum. Yabancılar yurdunda beni ben yapacak bir şey bulamıyorum. Orada iğreti duruyorum ve oradaki ben, ben değilim."

Ben, öykünün hem öznesi, hem nesnesi, hem çıkış hem de varış noktasıdır. Mutlaka başka benler de vardır, ama yazar onları kendinde, kendi beninde keşfeder, kendi öyküsünde seyreder, öykü içinde başka öyküleri algılar. Bu nedenle bir öykünün etrafında sıralanmış başka öyküler vardır. Öykü benliğin halleri ile sıkıca dokununca ortaya, bilinç halleri üzerinde gidip gelen bir betimleme süreci başlar. Benlik, öyküyü kendinden türetir, kendinden kendi dışına doğru akıtır. Bu öykü yolculuğu, başkalarının kendi öykülerini yaşamaları konusunda da bir vesiledir aslıda. Öyküde hem yazar, hem de okuyucu kendini yaşar, kendi benliğini seyreder. Öykücü kendi dünyasını başkalarına doğru açar, yazar ötekini kendi öyküsünde bulgular, tıpkı kendini bulguladığı gibi. O halde onun için öykü kendini anlamanın ve yaşamanın da bir yoludur. Yazar, öykü yazarlığı ile dünyadaki varoluşunu özdeşleştirir. Yazı, artık sadece bir yazı olayı değil, bir varoluş olayıdır. Öykücü varoluşun derinliklerinde kulaç atarken, öyküsünün tohumlarını da devşirir. Bu nedenle sürekli etkilenmelere, yeni esinlere açık; etkileri, duyum ve algıları öyküye çevirecek duyarlığa sahiptir. Bu bilinç, bu ben, her zaman öyküye kurulu, öyküye ayarlıdır. Bunun beraberinde getirdiği yol ayrımları, tercihler, seçenekler: sonu gelmez arayışlar, sürüp giden monologlar, hesaplaşmalar, içten içe akışlar…

Haksal, iç benliğin oluşumunda dışarıdan aldığı etkiyi şöyle ifade eder: "Üstat Necip Fazıl'ın kop dağındaki dükkânı elbette imrenilecek bir yer. Ben onun çocuğuyum. Aynı ruh damarından geliyorum. Beslendiğim kaynağın yolu, çileyle yoğrulu ve çünkü ben ruhumun ana damarlarının özsuyunu / ruh suyunu üstatlarımdan almış bulunuyorum. Üstatlarımın da üstatları vardı. Çünkü bütün kapılar Sevgili'ye açılıyor. Dünyanın ruh odağını oluşturan sevgili olunca, geçmiş onun geleceğinden, sonrası da ondan beslenen gerçeklik. Onlar geçmişimdir, ben şimdiyim, gelecekte ise ben geçmiş olacağım." Bu benlik algısı, kendi öykü stilini oluşturmada da kendini belli eder. Yazar, bir başka kişinin, kop dağı kadar büyük bir kişilik de olsa, onun sığıntısı olarak yaşamak yerine kendi sitilini oluşturup kendi yolunu bulmak, küçücük de olsa kendi dağını inşa etmek ister. Öyküdeki ben anlayışı, çeşitli etkileri öngörmekle birlikte, bir özgünlüğü, kendine göreliği de ifade eder. Yazar, ancak bu orijinal niteliği ortaya çıkardığında bir ben haline getirmeyi başarabilir; aksi halde bir kopya, bir taklit olmaktan öteye geçemez. "Kop dağının eteklerinde kendime yeni bir dağ oluşturma sevdasındayım. Eğer; ben, ben isem, ben, ben olmaya soyunmuşsam kendi dağımı kurmak da bana düşer. Başkasının dağı başkasınındır, ben orada sadece bir yabancıyım."

Haksal'ın ideal öykü dilinde öykücülük kimi zaman yaşam sevinciyle dolu, iyimserliğin ve yaşama gücünün kelimelerinde, cümlelerinde baştan sona dolaştığı, insanı insana vardıran, insanı hayatla kucaklaştıran bir çaba olarak ortaya çıkar; ama bazen de kasvetli ve meşakkatli, hatta insanüstü bir durum olarak kendini gösterir. *Öykü Ağacı* böyle ikicil bir yapı gösterir. Ama bu bir noktada normal karşılanabilir; çünkü insanın kendisi de tıpkı hayat gibi ikicil yapıdadır. Hint'ten Fars'a, Fars'tan antik Yunan'a eski bilgelerin de dediği gibi inişte ve çıkışta, savaşta ve barışta, katanlıkta ve aydınlıkta, alçakta ve yüksekte yaşamın birliği vardır. Sevinçte ve hüzünde de öyledir; zira varlık âleminde her şey kendi zıddıyla varlıkta

kalmaktadır. İyi öykü, varoluş dünyasının hallerinin renklerini tanıdığımızda, kendimizi insana daha çok yaklaştırdığımızda, insanı daha çok anladığımızda ve onunla daha çok empatik bağlar kurduğumuzda ortaya çıkar. Sanat yargılayan, hüküm veren, yol göstermek ve kılavuzluk etmek isteyen bir çaba olarak görünmez; insan dünyasında bu görevleri yerine getirecek din, ahlak, hukuk, eğitim gibi başka alanlar vardır. Sanat insanı anlamak, ona yaklaşmak isteyen bir çabadır. İnsan dünyasına aşinalık peydah edilmeden, insan dünyasına ilgi duyulmadan, bu dünyanın içine batmadan öykü yazılmaz. Çünkü öykü insanüstüyü, doğaüstüyü anlatmaz, insan dünyasını anlatır. Dolayısıyla öykücü kendisini insan dünyasından çekerek, ayırarak öykü yazamaz. Öykücü, insan dünyasını yazmak içinin, insanın dünyasında yaşaması, bu dünyaya batması, insanlık durumlarını deneyimlemesi gerekir; zira o nesnesiyle kendi arasına her zaman belirli bir mesafe bırakan bilim adamı gibi değildir; aksine mümkün olduğu kadar onunla bütünleşmek, duygusal bağlar kurmak isteyen biridir.

3. Öykü yazmak, öyküsü olmaktır.

"Kapılardan geçiyor, yollara düşüyorum.
Hüzünlü türküler uzun yolculuklarda söylenir. Uzun yol düşleri, yol öyküleri...
Çok uzun yollardan henüz geldim bir yenisine başladım.
Ömrüm yol ve yolculukla geçiyor.
Ayaklarımın altından kayan, hızla giden bir süreçteyim.
Yol götürüyor, ben gidiyorum."

Haksal, *Öykü Ağacı*'nda, yazı deneyimi ile varoluş durumu arasındaki koşutluğu şu cümlelerle dile getirir: "Öykü ağacımın eline tutunduğum günden beri kendimi unuttum. Bazen kendimi öylesine kaptırıyorum ki, ben ben olmaktan çıkıyorum. Söylenen şarkıdaki ben ben oluyorum. Öylesine karışıyoruz ki, hangisi ben, hangisi yol arkadaşım bilemiyorum." Buna göre öykü, yazmak ve yaşamak arasındaki gerilimde değil, aksine uyumda, ahenkte, kaynaşmada ortaya çıkar. Onun için, yaşamak yazmayı önceleyen bir durumdur; yaşamazsanız yazamazsınız. Yazmak ve yaşamak arasında kurduğu koşutluk, giderek iyi yaşamak, güzel yaşamak, iyi ve güzel yazmak gibi bir sonuca doğru gider. Öyküsünü içsel durumların anlatımına, monologlara, benliğin arayış ve sıçrayışlarına açsa da yazıları karanlık ve belirsiz bir ruh halinin peşinden gitmez; aksine hep umuda, sevince doğru bir atılım vardır onlarda. Umut, Haksal'ın biyografisinde vardır; düşünsel ve yazınsal serüveni bu umudun, bu iyimserliğin ürünüdür. Okul yıllarından beri kovalaya kovalaya çoğalttığı şey yalnızca umut, iyimserlik, aşk ve sevgidir. Bu ona çocukluğunun, ailesinin, çevresinin, kısaca Anadolu kültürünün bir armağanıdır. *Öykü Ağacı*'nda hayat, öyküsüne akar, öyküsü hayatına; hayatı öyküsünü çoğaltır öyküsü hayatını. Yaşadığı öykü yazdığı öyküye sızar, yazdığı öykü yaşadığı öyküye güçlü bir damar oluşturur.

Öykücülük yazmadan önce yaşama sanatıdır. Zira, "öykü, yaşamın zerrelerinden oluşur." Öykü yazmak için öykü yaşamalı insan, bir öyküsü olmalı. Onun, hatta tüm sanatçı ve edebiyatçıların hafakanları da burada başlar; yazmak için yaşamak ihtiyacı, deneyim gereksinimi, yazmakla yaşamak arasında net ve kesin bir ayrımın yapılamaması, varoluşta bazı kırılmaları, incinmeleri, derin acıları da (derin, çünkü düşünce ve hisle kaynaşmış; derin, çünkü bilinçlilikle yaşanır) beraberinde getirir; ama sevinçleri ve mutlulukları da getirir. Bu nedenle sanatçı umutlu insandır, müjdeleri ve iyi haberleri olan insandır, hayatı hem kendisi hem de başkaları için üreten, tazeleyen insandır. Yazı bilinci, yazmak için yaşamayı, yaşamak için yazmayı ifade eder. Öykücü yazma bilinciyle yaşayan kişidir. Yazma eyleminde gözlemlerinin ve yaşam deneyimlerinin yeri vardır. Yukarıdaki cümlelerde de ampirik bir öykücü olduğu izlenimini uyandırır. Öykü yazmak, öykü yaşamaktır. Öykü yazmadan önce öykü yaşamalı insan, elleri ayakları hayatın toprağına, iyiliğin ve güzelliğin sularına, acının tırpanına değmeli, yaşamak yazmayı öncelemelidir.

Öykü ruhça diriliği, yaşama duygusunu, coşkuyu, duygusal zenginliği ve yoğunluğu ifade eder. Bu zenginlikten yoksun olanlar, iç dünyalarında bir çekilme ve kuruma yaşayanların öykü yazmaları zordur. Öykü yazmak öyküsü olanlara yakışır. Öykücü şunu diyebilmeli: "Toprağım verimli, ruhum özgür, doğam sonsuz, oksijenim, güneşim bol ve temiz, katışıksız ruh halimleyim. Ağacımın damarları toprakta

derinleşiyor, dallarım sürekli filiz veriyor." Öte yandan, öykü kendi içinde bir fanilik bilincini de taşır; zira "her öykü ve her yaşam bir yerde, bir zamanda, bir anda başlar, biter." Öykü, sınırlı bir çabadır. Kendi sonluluğunu taşır içinde. Ve öykücü, bu "faniliğin" farkındadır; belki de en çok o farkındadır öykülerin bitimli olduğunun. Gidimli ve bitimli bir yol üzerinde olduğunu yazdığı öykülerden çıkarmıştır. Yazısını bir noktadan alır bir noktaya doğru taşır. Bu yol onu sık sık kader düşüncesiyle yüzleştirir. Kendi varoluşu, kendi öyküsü üzerinde ne kadar söz sahibi olabilmiştir? Öyküsünü ne kadar kendisi yazmıştır? "Yaşamımın başlangıcını belirleyen ben değilim. Her şey benim dışımda gelişti, gelişiyor. Yaşam benle başladı benle sürüyor. Benim yaptığım, önümde var olan bir yolu yürümek oldu. Tarzımca ve kendimce…"

Öyküyü yaşatan duyguların başında, kuşkusuz sevginin her türlü halleri gelir. Söz gelimi, aşk, oluşturucu bir güç olarak öne çıkar. O, öyküyü, öykücüyü devindiren bir güçtür. Öykü potansiyelini harekete geçiren bir güçtür. Aşkla öykücü güç kazanır, öyküyü bulur, öyküyü yaşar. Aşksız yürek, öykücü için yüktür. Aşk, güçlü bir enerjidir. Acı, sevinç, hüzün, özlem gibi duygular da öyküye doğru bir motivasyondur. Hayat öyküye, öykü hayata su taşır. Yaşamak öyküye, öykü yaşamaya hazırlıktır. Bu nedenle yaşamakla yazmak arasında bir öykü bağı, bir hayat bağı vardır.

Öykü yalnız kendisine bir ömür verilen değildir, yalnız beslenip büyütülen değildir; öykü de öykücüyü bir gelişim içine sokar, besleyip büyütür. Öykü ve öykücü arasındaki ilişki tek yönlü değildir. Öyküsü öykücüye cevap verir, reflekste bulunur. Bu refleksi oluşturanlar, sadece duygular değildir; inançlar, ahlak öğretileri, düşünce ve felsefeler de oluşturucu bir nitelik taşırlar. Haksal, kendisinden başka kimsenin giremeyeceği şekilde bir başına cehennemi doldurmayı yeğleyen sahabinin şefkatinin, merhametinin, insan sevgisinin, öykülerine manevi bir hava olarak yansımasını ister. Böylece biçimsel idealizmden sonra içeriksel bir idealizm de öne çıkar. Biçimsel yönden öyküyü nasıl ideal öykü dili oluşturuyorsa, aynı şekilde içerik açısından da öylece ideal, ülküsel bir içerik oluşturur. İnsancıl yönelim onun etik boyutunu oluşturur. Öykücünün sesinin öyküsüne yansıyabilmesi için öncelikle sesi kendi içinde duyabilmesi, bir olgunlaşma ve arınma sürecinden geçebilmesi gerekir. Ses, bir *katharsis*'tir, arınmadır. Bu arınma *Öykü Ağacı*'nda şu şekilde dile gelir. "Kaf'ın; olgunluğu tanımlayan noktasıyım. Karşıtı olamam. Dallarım; Kaf, Nun ve Vav seslerinden oluşuyor. Elifi asla ihmal edemem." Haksal bu ifadeleri ile estetik güzelliği, etik değeri ve olgun kişiliği, kısaca erdemi olgunlaşmayı öykü idealinde billurlaşır.

Sıradan bir yaşam, öykü üretmez. Bu sınırın dışına çıkmak acıyı da doğurur, ama öyküyü de doğurur. Öykü, nasıl sıradan konuşma değilse, öykünün filizlendiği varoluş biçimi de sıradan bir varoluş biçimi değildir. Onda yazı bilinci vardır, yazı bilinci ile katlanan, çoğalan, yeniden yaşanan, yazmak için yaşanan, yaşamak için yazılan, her bir durumda yaşamı filizlendiren, bereketlendiren bir varoluş biçimidir. Haksal öyküyü bünyenin üretmesi gerektiği hususuna şu şekilde vurgu yapar: "Öykümüzün kendi ruhumuza uygun olan damarını bulmak ve onun üzerinde yürümek durumundayız." Öykünün bünyeye uygunluğu, onun sahihliğini, otantik ve içtenlikli yapısını da gösterir. Aksi halde bir taklit, bir numara olarak kalır.

3. Okuyucunun Dünyası

"Söz damarı; duru bir yazı nehri akıtır.
Okur olarak ben sözün yazılı nehrinde yıkanır, arınır ve güneşlenirim."

Haksal, öyküye giden süreci anlattıktan sonra, dilsel yapı ile okuyucu arasındaki ilişkiye de geçer. Öykü yalnız bilincin kendi içindeki akışı değil, bilinçler arası bir iletişim biçimidir de. Bu iletişim biçimindeki anlam katmanları doğal olarak okuyucuyu da hesaba katar. Zira anlam, öykü, yalnız yazarın bilincinde görünen değildir, okuyucunun bilincinde görünendir de; belki asıl olan da budur.

Haksal, öyküleme sürecinde dil ile öykücü arasındaki ilişkiyi sahih, bir noktaya kadar da mahrem bir süreç olarak niteler. Okuyucunun, eserin kapısından girmesini hayret ve hayranlık sözcükleriyle, eser karşısındaki hayranlığını da "kendinden geçme" durumu ile niteler. Yazar ile sözcükler arasındaki ilişki,

nasıl ki tılsımlı bir ilişki ise aynı şekilde öykücünün sözcüklerden kurduğu görkemli yapının içine giren okuyucu da benzer şekilde bir şaşkınlık, hayret ve hayranlık yaşar. Haksal bu noktada, okuyucudan çok şey bekler gibidir. Genel anlamda okuyucudan beklenen öyküleri okuması, değerlendirmesi, ondan estetik bir tutumla haz alması, sunulan dünyada bir güzellik bulması, bu güzelliği yaşaması, bundan sevinç duymasıdır. Ama haksal estetik hazzı ve sevinci aşarak okuyucudan "hayret" ve "şaşkınlık" da beklemektedir. Okuyucunun yaşadığı şaşkınlığı, Belkıs'ın, Süleyman Peygamber'in sarayına girerken yaşadığı hayret ve hayranlığa benzetir. O, hayretten doğan şaşkınlıkla kendinden geçmiş, yüzü kızarmıştır. Haksal'a göre böylesine görkemli, akıl ötesi bir saraya girişteki hayretin benzeri öykü sarayına girişte okuyucuda yaşanır. İşte, öykü kitabının sayfaları arasına karışan okuyucu, Belkıs'ın Süleyman Peygamber'in sarayına girerken yaşadığı hayreti, şaşkınlığı ve hayranlığı yaşamalı, karşı karşıya olduğu görkemin büyüleyici etkisiyle kendisinden geçmelidir; zira "insanı kendinden geçirmeyen, dünyasını kuşatmayan, ruhunu etkilemeyen ve büyülemeyen" bir sözcükler yığınının ne değeri olabilir? Haksal böylece örtük bir "yücelik" değerini öyküye ekler. Peygamberler tarihine, İslam tarihine, kıssalara, menkıbelere yaptığı atıflara balkırsa, bu "vecd" öğesi ile birlikte öyküye etik bir içerik kazandırmak istediği düşünülebilir. Zira öyküyü, "kâmil" insana doğru giden bir yol olarak düşünür, öykünün böyle bir işlevi olduğunu varsayar. Doğrusunu söylemek gerekirse bu da "ideal öykü dili" ile bağdaşır. Öyküsünün arkaiğini Hz. İbrahim'e değin geri götürmesi, öykü anlayışını biçim, içerik ve işlev olarak açıklar; bu da idealize etmenin bir başka boyutudur. Bu noktada güzel değerinin yanına iyi değeri de eklenir, nihai noktada güzel iyiyi, iyi de güzeli tanımlar hale gelir. Dolayısıyla Haksal'ın ideal öykü dili yalnız öyküden oluşmaz, onda öyküyü aşan, öykü ile izah edilemeyen unsular da vardır.

Okuyucu, öykünün dünyasında bir nehirde yıkanır gibidir. Bu metafordan da anlaşılacağı üzere okuyucu ile öykü arasında nasıl doğal bir ilişki varsa, aynı şekilde öykü ile öykücü arasında da doğal, sade, yalın ve içtenlikli bir ilişki vardır. Bu dünyada yazar kendini kendi yerinde hissettiği gibi okuyucu da kendisini rahat bir akışın olduğu, akışın ruhunu ve benliğini sardığı bir dünyada hisseder. Öykü okuyucuyu, nehrin yüzücüyü kuşattığı gibi kuşatır, sarıp sarmalar. Bu haliyle bir ikramdır. Öyküde bir iç ferahlığı olmalıdır. Öykücü, bu ferahlıkta okuyucusunu konuk edebilmeli, ona kendi dünyasının güzelliklerini sunabilmelidir. Haksal bu paylaşımı, Mimar Sinan'ın eserlerine yaptığı atıfla aydınlatmaya çalışır: "Sinan'ın eserinin gölgesinden geçerken duyduğum serinlik ruhu beni kuşatıyor. Kapısından içeri girdiğimde uyanan hazzı, algıyı, bir başka yerde duyumsamıyorum." Süleymaniye'nin kapısından içeri girildiğinde duyumsanan ferahlık, nasıl ki Sinan'ın ruh ferahlığıysa, öykünün cümleleri arasında duyumsanan da işte öylece öykücünün varoluşsal duyguları olacaktır.

Öykünün dünyası, şeffaf bir dünyadır. Orada yazar da bir okurdur; kendi ruhunun okuru. Bu okuma esnasında kendi ruhunu, genel anlamda insan ruhunu çıplaklaştırır. Öykünün dünyası şeffaf bir dünyadır. Bu şeffaf dizgede kendi ruhu ve yüzüyle karşılaşmak, okuyucuda şok etkisi yaratabilir. Zira o, öykünün dünyasında yalnız başkalarının yüzleriyle karşılaşmaz, kendi yüzüyle, hatta yüzleriyle de karşılaşır; asıl olan da budur. Okuyucu öykünün dünyasında en çok kendini bulur, kendini okur. Nietzsche, "kimisi kendisini bulmak, kimisi kaybetmek için gider komşusuna" der. Öykünün dünyası da komşunun dünyasıdır; kimisi kendisini bulmak için gider oraya, kimisi de kaybetmek için.

Sonuç

Yazmak ağaç dikmek, yazan kişi de ağaç diken kişi gibidir. Öykücünün diktiği öykü ağacı kendi ağacıdır; kendi tarzını, kendi dilini, kendi bakışını yansıtır onda. Bu ağacın yaprakları onun sevda türkülerini söyler, kökleri onun vatanının toprağına tutunur. İçinde duyduğu ses ile öykü ağacının yapraklarından çıkan ses aynı sestir. Haksal, *Öykü Ağacı*'nda kendi öyküsünün öyküsünü anlatır, kendi öyküsüne giden duygusal ve düşünsel süreci aydınlatır; öyküsünün kapısını aralar, niçin başka türlü değil de o şekilde yazdığını açıklar. Kendi varloluşu ile öykü ağacı dikmek arasında bir koşutluk oluşturur. Hayatını bu eyleme adar. Bu eylemle kendini yükümlü görür. Ağaç, yazar yaşadığı sürece gelişir, serpilir, büyür; giderek yazarından bağımsızlaşmaya ve kendine özgü bir hayata kavuşmaya başlar.

Haksal, *Öykü Ağacı*'nda sıradan öyküyü anlatmaz; ideal öyküyü ve öykücüyü anlatır; onun *Öykü Ağacı*'nda oraya koyduğu ideal öykü, "hayret verici", "olağanüstü", Süleyman Peygamber'in suların üzerine kurduğu camdan saray gibi şeffaf ve görkemli bir öyküdür. Bu anlatım metafizik çağrışım ve imalara imkân tanır. Haksal, öyküsünü besleyen temel damar olarak bu metafizik kaynağa yönelir. Bu metafizik aşkınlık

bir yandan, Tanrı huzuru ve tanıklığında olmaya dönüşürken bir yandan da yazma eylemine etik bir nitelik kazandırır. Bu da yazmanın ve yaşamanın aynı havuza döküldüğü bir noktada anlaşılır bir eylem olarak görülebilir. Ancak burada sorgulanması gereken bir başka husus daha vardır: Öyküyü bu kadar ideal bir noktaya taşımak, insanı melekleştirmeye benzemez mi? İdeal öykü dili, ne kadar gerçek bir öyküdür, insanların yaşadığı öykülere ne ölçüde yolu düşer, onlarla ne ölçüde çakışır? Onu yüce bir noktaya çekince insan dünyasından, insan dünyasının sıradan hallerinden de ayırmış olmaz mıyız? Zira bu dünyada her şey ideal ve olağanüstü değildir. Öykü hayatın tüm girdi çıktısıyla öyküdür, sıradanlıkları, basitlikleriyle öyküdür. Bu nedenle öykü, bir ihtişam ve mucize anlatımı değildir; iyi öykünün koşulları arasında ihtişam ve olağanüstü bulunmaz; bu özellikler olsa olsa efsane ve masalların dünyasında olabilir.

Öykü dili, içinde öykücünün sesinin, ustalığının, tercihlerinin, üslubunun, öyküyü oluşturma biçiminin hayatiyet kazandığı bir ruhtur. İşte öyküyü öykü yapan da bu ruhtur. Bu ruhta öyküyü kurgulayış, sözcükleri seçiş, cümleleri kuruş tarzı dile gelir, öykücünün karakteri, öyküdeki parmak izleri şekillenir. Biz bu karakter sayesinde öyküleri ve öykücüleri birbirinden ayırabiliriz. Okuyucu öyküde nasıl kendi öyküsünü okursa ve onda kendi öyküsünün dışında başka bir öykü görmezse, yazar da sözcüklerin arasına kendi öyküsünü yerleştirir. *Öykü Ağacı,* Haksal'ın kendi öyküsünü arama çabalarından, bu çabaların söze dökülmesinden oluşur. Bu nedenle Haksal'a "öyküsünü arayan adam", *Öykü Ağacı*'na da "öykünün öyküsü" demek uygun görünüyor. Gerçekten de öykü ağacından da anlaşılacağı üzere Haksal'ın öyküsü, kendi öyküsünü aramaktan ibarettir. Hep öykü peşinde, kendi öyküsüne çıkan yollarda dolaşmıştır, uzak diyarlardan kendi öyküsüne su taşımıştır. Bu nedenle *Öykü Ağacı* her şeyden önce öykücü olmakla bir öyküsü olmanın, yaşamakla yazmanın, yazmakla kendi benliğini inşa etmenin ayrışmadığı, aksine her harekette daha sıkı şekilde kenetlendiği bir anlayışın ifadesidir.